

Ob spominu nanjo gledal
zopet svetlo sem dvorano,
slišal zopet smeh veseli,
s smehom zopet vtipno šalo . . .

Drugo jutro pa prešinił
stid srce mi je in glavo,
da so mogle mi hiteti
misli enkrat še v dvorano,
ko se čuli toli trudni
v noč koraki so nad mano . . .

A. Funtek.

Simonu Gregorčiču.

Pozabi trpljenje! Saj žalost je kaplja,
ki z lističa v jezero kane.
Pomnik pa prekrasni, ki si ga izklesal
v bridkosti in v solzah, vse veke ostane!

Ksaver Meško.

E v a.

Spisala Zofka Jelovšek.

oli v ravni Slavoniji je bilo v neki vasi dekle, ki so jo klicali za Evo. Ni se imenovala Eva po krstu, ali bila je tako krasna, močna in življenja polna, da tudi ona prva Eva, ki je rodila ves človeški rod, ni mogla biti krasnejša in krepkejša.

Visoka je bila kakor nobena v vaseh naokoli. Lase je imela črne in goste, da so se kakor temen plašč usipali preko ram in prsi; oči je imela, da so vsi moški noreli, če so pogledali vanje. Hodila je kakor kraljica ponosno in lahno. Vezla je pisane rože v svilene robce, ki so bili tenki in fini kakor pajčevina, in če se ji je zdelo, se je peljala s hlapci v šumo in je sekala hraste in smreke kakor najjačji od njih. Njene roke so bile kakor iz marmorja, tako bele in trdne. Postavljali so mlaje v vasi in tudi ona je bila med dekleti, ki so gledala. Zasmejala se je, stopila bliže,

vzdignila s svojimi lepimi rokami zeleni mlaj kvišku in sama postavila ovenčano drevo v jamo. Srajca se ji je pretrgala od ram doli in zableščale so se njene prsi kakor cvetoče lilije. Vsi moški so zakričali, tako je bila krasna z razgaljenimi prs mi, a v rokah zeleni, ovenčani mlaj. In od tedaj so bili moški kakor satani, če so se spomnili Eve; goreli so vsi in srce jih je palilo bolj nego peklenški ogenj.

Bil je eden med njimi, oženjen človek, stasit kakor poganski bog. Ni pogledal svoje žene od tedaj, ko je videl Evo dvigniti mlaj. Ni pogledal žene in enkrat so ga našli fantje v podvečer ležečega na trati, odkoder se je videlo okno Evine sobe. Ležal je tam, stokajoč kakor v hudi bolezni. Zdajpazdaj je dvignil silne pesti in se je udaril ob prsi z vso močjo. Ko so stopili bliže, so videli, da so njegove prsi krvave, v capah je visela srajca in koža, da se ni videlo, kaj so cunje in kaj meso človeško. Zgrozili so se.

„Kaj delaš, pri Bogu strahovitem!?“

„Ljudje, jaz ljubim Evo!“ je dejal in zopet je dvignil pesti, da se udari po prsih, kjer ga je žgala duša njegova.

Tako so ljubili Evo.

Ona je bila že zaročena in njen ženin je bil pri vojakih. Še eno leto ga je imela čakati.

Težko ji je bilo to čakanje; zakaj njena kri je bila vroča, kakor je vroča kri levinje v vročih zemljah ob ekvatorju, ko v kraljevski svobodi čaka svojega leva, kralja. Eva se ni bala moških, ah, bila je močnejša od tigrice v temni gošči večnih šum. Ni se bala moških, ali njeno telo je bilo kakor rodovita in krasna zemlja pod božjim nebom, ki je ustvarjena za to, da bi klila in cvetla.

In vendar je bila čista in je ljubila svoje ponosno devištvo. Hotela se je posvetiti svojemu bodočemu možu nedotaknjena, ne zaradi njega, ali zaradi sebe, ker je bila ponosnejša nego kraljica, ki se ne more ponižati s svojim hlapcem. Ženina svojega si je odbrala sama po lastni svoji volji, in to ji je zadostovalo, da čuva svojo obljubo, kakor čuva življenje svoje.

Bila je bolj divja, bolj drzna nego najdrznejši fant v selu. Če se je zmislila, je šla k reki, preplavala jo oblečena in ujela tam na ravnem, ogromnem pašniku ob reki kakega žrebca svojega očeta. Tako mokra, kakor je bila, ga je zajahala, zavrisknila in že sta bežala v divjem diru po zeleni ravnici. Po cele tedne' so se pasli konji na paši in so bili divji kakor vrag. Ali ni ga bilo, ki bi ga Eva ne ukrotila s svojimi močnimi pestmi. In če so zaslišali moški po

žitnem polju na drugi strani reke njen vrisk, so obstali, oči so se jim zasvetile in srce jih je zapeklo, kakor da jih je ugriznila goreča kača.

Čudna je bila Eva, ali smela je biti, zakaj ni je bilo take nikjer, kakršna je bila ona. Nobena ženska je ni opravljala, četudi so trpele vse že zaradi tega, da je bila sploh na svetu. Vedele so vse: Me smo dekle, ali ona je kraljica.

Pri njenem očetu je služil majhen, črn in grd hlapec. Po rojstvu je bil Lah, ali kar je sam pomnil, je živel v tem kraju. Najmlajši je bil od hlapcev, najzadnji in najneznatnejši. Bil je mlajši nego Eva.

On je bil Evin pes. Danes ga je tepla, drugi dan je bila dobra ž njim, kakor se ji je zljubilo. Vedela je, da jo blazno ljubi, in kratkočasilo jo je njegovo strast še bolj razžigati. Včasih je rekla: „Prinesi vode in umij mi noge!“

Ubogal je vselej.

Enkrat ji je opomnil oče: „Zakaj ne pokličeš katere dekle, zakaj moškega?“

„Ne, čemu?!“ je odgovorila Eva. „Kaj ni naš hlapec?“

Rekla je to zasmehujoče in zaničljivo, kakor da je edina hči najmogočnejšega kralja.

Zabavalo jo je, ker se ni upal dotekniti njenih nog niti sekundo dalje, nego je bilo potrebno, čeprav je bil njegov obraz temen in spačen od strasti. Ali ni si upal niti trenotek pozabiti svoje hlapčevske ponižnosti.

Ugriznil se je enkrat od jeze, od gneva v ustnice, da se mu je pocedila rdeča, vroča kri in kanila na belo Evino nogo. Pahnila ga je proč in pljunila: „Fej! Gnusi se mi kri tvoja in če bi si jo izcedil iz srca. Pes!“

Njegove oči so bile vedno kakor dva žareča ogla in zdelo se ji je, da bi se opekla, če bi se jih doteknila s svojimi prsti.

In zaradi teh njegovih oči, ki so jo posebno kratkočasile, ga je jemala s seboj, če je šla z doma. Pred zoro je vpregla konja, se odpeljala v gozd in prišla šele pod noč domov. Bolj je delala ves dan nego najmočnejši drvar. Nič ji ni bilo pretežavno in nemogoče in veselilo jo je narediti vse, karkoli se ji je zahotelo, Hlapec — imenovala ga je „Laha“ — ji je moral streči, skuhati opoldne kosilo, skrbeti za konja.

Nekoč jo je presenetila v gozdu strašna nevihta. Drevje je ječalo, veje so pokale, strašni bliski so treskali, vihra je besnela in voda je v debelih curkih lila izpod neba. Peljala sta s hlapcem vsak

enega konja na uzdi in iskala zavetja. Prišla sta končno do pol razpadle barake, kjer sta vedrila. V enem kotu je bilo z deskami obito ležišče od listja in mahu, kjer so včasih nočili drvarji ali lovci. Bilo je suho tam. Eva je šla tja, da si izžme obleko, ki je bila napojena in težka od vode.

„Ne glej sem, Lah!“ je ukazala. In besedo Lah je izgovorila, kakor se ukazuje psu: „Karo! Sultan! . . .“

Ko je bila slekla jopič z mokrih rok, jo je ugriznilo nekaj vročega v ramo.

Pes se je spuntal, hlapec je stal za njo in govoril, kakor da blazni: „Eva, ti si kakor satan in kakor Bog, tako lepa!“ Prijel se je je kakor mačka.

Hoteta ga je pahniti proč, kakor bi bi bila odpahnila vsako golazen, ali tedaj je ugledala njegove oči. Te črne, plamteče, pekoče oči so vzbudile v njej peklensko željo, da bi ga dražila, kakor draži včasih krotitelj svoje zveri, hoteč jim še bolj pokazati svojo moč. Nagnila se je k njemu, zasmejala se je v tem grmenju in blisku, v tem tuljenju vsega gozda, zasmejala se je in poljubila hlapca na tiste njegove oči. On je zakričal, kakor bi zakričalo celo peklo, če bi jim kdo oznanil odrešenje. In ta hipni vrisk jo je omamil, oslabil, trenotek, en hip se je obotavljala, da bi ga pahnila proč, in že je bilo prepozno, že so njene roke nevede stisnile hlapca k sebi. Zagorela je vsa in zgrnila se je nad njo mameča sladkost.

Zunaj je treskalo, drevesa so pokala, zemlja je tulila, nebo se je zibalo, razsvetljeno od strašne luči palečih bliskov.

Ko se je Eva zavedela, se ji je zdelo, da se je pogreznila v peklo. Z enim samim gibljajem svojih rok je odpahnila Laha, da je odletel na podboje pri vratih. Pobral se je in v tistem trenotku je izginil v rjovečem gozdu. Skočila je kvišku, stala par minut kakor iz kamena, potem je zakričala, zaletela se s čelom v deske, padla na ilovnata tla, planila h konjema, stisnila pesti in ju bila s strašno močjo po glavi, po očeh, po gobcu. Dvignila sta se konja, udarila so kopita po njenih ramah, po rokah, a ni čutila. In konja, divja od strahu, sta zdirjala ven, kjer so ju podili bliski, žvižgajoče veje, tuleči grom.

Eva je planila za njima, blazna od zavesti svojega ponižanja, od strašne, peklenske jeze, od hipnega, groznega obupa. Padala je črez debla, vstajala, veje so ji trgale čelo, zaletovala se je besno od drevesa do drevesa, letela skozi divjo nevihto kakor obsedena furija. Padla je končno raz pečino in obležala v nezavesti.

Konja sta prišla sama domov, vsa ranjena, obtolčena. Šli so vsi hlapci in vse dekle iskat Eve, ali niso je našli. Šele drugi dan pod večer je prišla, napol gola, krvava, s pestmi, ki so bile ranjene do kosti. Šla je gori v svojo izbico in ni govorila z nikomer. Videli so vsi, da je bolna, a nihče ni bil toliko pogumen, da bi vprašal, kaj ji je. Ves teden je ležala gori, ni odprla vrat ni očetu, ni materi in ni jedla ničesar razen nekoliko sočnega, hladečega sadja. Okna je imela zagrnjena dan in noč.

Črez teden dni je prišla doli, ali njen obraz je imel tako ponosen in trd izraz, da se je je vse ogibalo. Niti oče ji ni rekel besede. Ženske so si šepetale, da se ji je najbrž takrat ob tisti nevihti zmešalo, kajti ona, ki je bila prej tako vesela, se ni niti nasmehnila več. Z visoko vzdignjeno glavo in kraljevskimi koraki je hodila po polju.

Lah je izginil. Mislili so, da se boji priti, ker ni dovolj pazil na konja.

Eva je bila zdaj po ves dan na polju. Delala je s strastjo. Od jutranje zore do večernega mraka je žela, kosila, vozila. Od reke sem je speljala nove dolge rove v njive svojega očeta. Stala je v izkopani grapi in niti trenotek niso počivale njene roke. Znoj je kapal raz njen obraz na črno, rodovitno zemljo. Bila je lepa kakor prej, samo še bolj kraljevska, bolj velika.

Delala je kakor črna živina.

Starši niso rekli niti ene besede. Kakorkoli je storila Eva, je bilo prav storjeno. Lahko je ležala doma na vrtu v senci, streljala s staro očetovo puško na golobe, tkala svilene rute ali mlatila, kopala — vse je bilo prav in dobro. Ljubila sta jo oče in mati, Evo, edinico svojo, kakor se ljubijo nebesa, tisočkrat bolj, nego sta ljubila sebe. Bila je velika ta ljubezen, boleča, molčeča in ponižna. Vsaka velika ljubezen je ponižna. Ti, ki ljubiš, si suženj, ali oni, kogar ljubiš, je kralj.

Ni zato vprašal oče Eve: „Zakaj ne sediš pod večer z nama na vrtu, zakaj se ne smeješ, zakaj ne igraš tamburice, zakaj ne poješ, da slišiva z materjo tvoj glas in se veseliva v srcu?“ Ni je vprašal, ali njegovo oko je poizvedovalo z ljubeznijo: „Kaj ti je, hči, edinica, kaj ti je, da trpiš in nama ne poveš? Govori in oče tvoj bo dal srce iz moških svojih prsi, da ne boš žalostna!“ — Ali Eva je molčala.

Mati je hodila tiho okrog in ni si upala ogovoriti hčere, da bi ji rekla lepe, ljubeznipolne besede, ki so jo tiščale v duši. Ni ji rekla: „Edinica, zvezda moja, spasa moja, golobica, roža mojega

srca, veselje mojih oči . . .“. Ni ji rekla. Samo tiho je pošepetala včasih: „Eva, Eva! . . .“. Boječe je zašepetala, kakor bi se bala, da bi se utegnila jeziti, ker jo ljubi.

Eva je bila ponosna, Eva je bila trda, hodila je z visoko povzdignjeno glavo, ker je hotela pozabiti. „Če si odpustim sama, je pozabljeno,“ si je rekla glasno tisti dan, ko je prvič odgrnila zagrinjala na oknih svoje izbice in zopet šla med ljudi. In zato je zdaj neprestano pazila, prežala, da bi se ne vtihotapil v njene misli sramoten spomin, zato je bila tako ponosna, da bi čutila: „smem biti ponosna, če morem biti tako ponosna“.

Minili so tedni in neki dan je Eva začutila, da bo mati. Opo-tekla se je pri tej misli, ki je ni mogla, ni hotela verjeti.

Celi dan je hodila okrog, daleč od ljudi, in ko se je znočilo, ni šla domov. Hodila je po polju, po daljnih, nepreglednih pašnikih in je molila iz dna svojega bitja: „Ti Bog, ni res! Ni res! Usmiljeni Bog, ni res! Milost!“

Trepetale so zvezde na visokem nočnem nebu in Eva je bežala okrog po polju kakor splašena zver, ki zastonj išče zavetja.

Prišla je na blatno cesto, koder je hodila vaška čreda vsak dan. Vrgla se je na kolena, vrgla se je na obraz v blato, ponižala se je, upajoč, da se je Bog usmili tako ponižne. „Večni Bog, prizanesi mi! Samo črv sem, smet pred tvojimi očmi, ali tega ne morem! Usmili se me, ti, ki te imenujemo svojega očeta!“

Molila je molitve, ki jih ni molil pred njo nihče, ležala je v blatu, da bi prisilila to strogo, strašno nebo, da bi se je usmililo.

Celo uro je ležala tako, ali ni bila potolažena, ko je vstala. Obrisala si je obraz in njene oči so bile zopet ponosne, ko je zaklicala: „Če me ne uslišiš, si krivičen! Če me ne uslišiš, je laž, da si usmiljen! Če me ne uslišiš, te ni!“

Šele, ko se je danilo, je šla domov. Pogledala je po sebi doli. „Posuši se, posuši, gnusna, kleta kal!“

Njena kri naj bi se bila spojila s krvjo pohotnega hlapca?! Njeno kraljevsko telo, ki ga je čuvala tako sveto, naj bi bilo posoda bitju od takega sužnja?!

Ne, ni mogoče!

Čakala je od dne do dne, bala se je, ni verjela, upala je, prosila Boga. In vsak dan je raslo brezmejno njeno sovraštvo proti tej tisočkrat prokleti kali, ki je klila, klila zoper njeno voljo . . . Po-mendrala bi jo bila, strla, in naj bi bilo veljalo deset peklov! Branila se je, ali ona je bila močnejša od nje! . . .

In črez nekaj časa je vedela, da mora poginiti.

Poginiti! — Bila ji je všeč ta divja, močna beseda. Ni se je bala.

Kakor volkulja bo poginila in še strašneje!

In ker je bila močna na duši in močna na telesu, se ni obotavljala. Pisala je še ženinu v mesto:

„Nocoj po noči moram poginiti.

Eva.“

Samo to je pisala. Ljudje, ki se pripravljajo na smrt, pišejo več, ali to ni bila smrt, kar si je bila izbrala ona. Tako pogine garjav pes za vasjo za kakim plotom, kjer zagrebajo mrhovino.

„Pismo ne pride prehitro . . .“

Popoldne je vzela Eva handžar iz očetove skrinje. Bil je lep handžar, s srebrom obložen, na ročici okičen z bogatimi ornamentami, ki so se vili okrog štirih rubinov, krvavih kakor kri turška, ki se je nekdanj cedila po beli slonovini.

„Škoda handžarja za tak posel!“

Ali bil je oster.

Šla je v gozd, ki je kakor črn prt ležal na ravnici in segal kdo ve kam — daleč, v nedogled. Šla je k pečini, odkoder je znala, da se vidi vse polje, da se vidi vas, pašniki, reka široka, da je svet odprt očesu kakor ravna plošča, vse tja do sivih megel, ki vstajajo že z ogrskih pust. Na vrh pečine je šla, poiskala si je lep prostor pod samotno smreko, kjer bi se človek lahko naslonil, počitka potreben, kjer je senca in veter, ki šumi preko temnozelenih vrhov ravnega gozda.

Stala je trenotek tam in z enim samim pogledom se je poslovila od vasi, od polja, od reke, od pašnikov — ravnih, nedoglednih.

Pa je potegnila handžar iz nožnice, stari ostri handžar in zasadila si ga je pod srce z vso silo, da bi poginilo tisto, tisto sovraženo — prej od nje.

In padla je na zemljo, pokrila si je obraz s svojimi črnimi lasmi, zatisnila je usta ž njimi, da bi ne zakričala, ne zastokala. —

Zapuščena kakor volkulja je umirala, preminila, zaničevana od same sebe, kakor pogine garjava psica tam za plotom, in vendar ponosnejša od kraljice na prestolu! . . .

